

УДК 336.7

В. С. Захаров,
аспірант, Київський національний торговельно-економічний університет

ТРАНСФОРМАЦІЯ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

V. Zakharov,
Ph.D. student of Kyiv National University of Trade and Economics

TRANSFORMATION OF SCIENTIFIC APPROACHES TO DEFINE THE FINANCIAL PROVISION
OF ENTERPRISES IN A GLOBALIZING WORLD ECONOMY

Автором проаналізовано теоретичні засади до визначення фінансового забезпечення в умовах глобалізації світової економіки. Запропоновано власне визначення поняття "фінансове забезпечення", враховуючи особливості діяльності підприємств різних галузей національної економіки.

The author analyzes the theoretical approaches to define the financial provision of enterprises in a globalizing world economy. An author proposed a definition of "financial provision" of an enterprise, due to the special characteristics of different industries of national economy.

Ключові слова: фінансове забезпечення, фінансові ресурси, управління капіталом, власний капітал, залучений капітал.

Key words: financial provision, financial resources, capital management, equity, debt capital.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В умовах глобалізації та посилення процесів конкуренції в світі, а також впливу макрофінансової нестабільності на українську економіку й нестабільність вітчизняного податкового законодавства, однією з ключових проблем управління підприємством є оптимізація фінансового забезпечення діяльності господарюючого суб'єкта.

Ефективне управління фінансами підприємства вимагає своєчасного коректування його фінансової стратегії і тактики, пошуку нових управлінських рішень, що стосуються зміцнення фінансово-

го стану підприємства, його конкурентоспроможності, вибору раціональних напрямків для вкладення капіталу, організації грошового обігу і фінансування поточної діяльності суб'єкта господарювання.

Оскільки управління фінансами підприємств різних галузей вітчизняної економіки характеризується певними особливостями, без урахування яких неминучі прорахунки в прийнятті фінансових та інвестиційних рішень, то необхідність вивчення специфіки фінансового забезпечення в різних секторах економіки неухильно зростає.

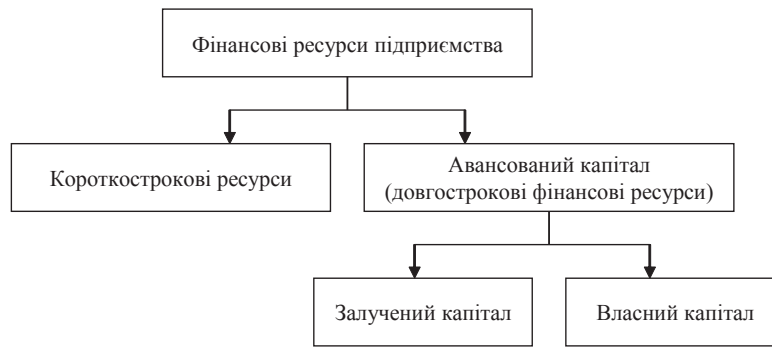

Рис. 1. Фінансові ресурси підприємства, за Дж. Шимом та Дж. Сігелом

Джерело: складено автором на основі [10].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У науковій літературі розроблено наукові підходи до визначення фінансового забезпечення підприємств. Серед зарубіжних вчених варто виділити підходи таких економістів, як Е. Брігхем, У. Джевонс, Дж. Сігел, Дж. Шим, Дж. Хікс тощо. У працях вітчизняних економістів значні напрацювання в даному напрямі можемо спостерігати в працях Д. Василика, В. Міщенко, І. Зятковського, В. Опаріна, А. Сомик, В. Родіонової та інших, але незважаючи на значну увагу дослідників, основна увага приділяється лише загальним принципам і напрямам або окремим аспектам, при цьому відсутнє комплексне розуміння особливостей конкретної галузі національної економіки.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою наукової статті є вироблення комплексного розуміння сучасних підходів до визначення фінансового забезпечення підприємств в умовах глобалізаційних процесів у світовій економіці.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Однозначного трактування поняття "фінансове забезпечення" в економічній літературі досі не існує, що свідчить про складність даної категорії. У зв'язку з цим можна виділити два основні підходи до "фінансового забезпечення": одні вчені характеризують його як забезпеченість підприємства фінансовими ресурсами, інші — як процес управління капіталом.

Російський економіст С.В. Большаков визначає фінансове забезпечення як фінансово-кредитне забезпечення процесу фінансування, у вигляді впорядкованої системи виділення грошових коштів на певні цілі [3, с. 437]. Під методами фінансового забезпечення розуміється створення власних джерел і залучення позикових коштів.

У дослідженні колективу авторів під керівництвом Є.І. Шохіна під фінансовим забезпеченням розуміється забезпеченість підприємницької діяльності конкретними джерелами фінансування [7, с. 97]. До джерел фінансування належать власні фінансові ресурси, грошові кошти, отримані на фінансовому ринку (залучені кошти), позикові кошти, бюджетні асигнування.

Існує й інший підхід, згідно яким Л.Н. Павлова визначає, що "фінансове забезпечення підприємництва — це управління капіталом, діяльність по його залучення,

розміщення та використання" [6, с. 110]. У даному підході відображена складність категорії, фінансове забезпечення розкривається як мистецтво управління капіталом, однак метою і першопричиною залучення капіталу є недостатність обсягу ресурсів для реалізації конкретних цілей.

Під капіталом можуть також матися на увазі довгострокові пасиви, — зокрема, у західній практиці обліку довгострокові позикові кошти за своїм значенням і функціям прирівнюються до власних.

Так, американські вчені Дж. Шим і Дж. Сігел групують фінансові ресурси підприємства на короткострокові ресурси (кошти короткострокового призначення) та авансований капітал (довгострокові фінансові ресурси) [10, с. 173] (рис. 1).

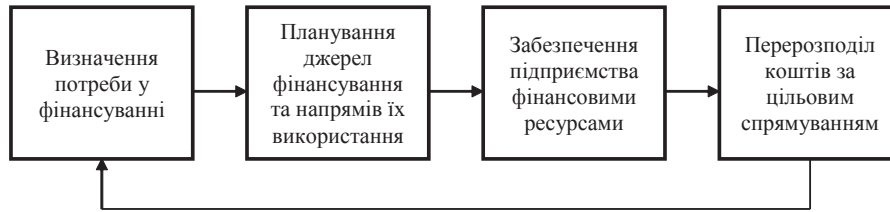
Схоже групування фінансових ресурсів підприємства простежується в роботах Е. Бріггема [9, с. 141]. Під довгостроковими фінансовими ресурсами Е. Бріггем розуміє позики від 3 до 15 років, випуск облігацій та інших боргових цінних паперів; під короткостроковими — короткостроковий кредит та інші кошти підприємства.

Структура капіталу, згідно з підходом Е. Бріггема, виглядає наступним чином:

- боргові зобов'язання;
- привілейовані акції;
- звичайні (прості) акції;
- нерозподілений прибуток.

З точки зору управління фінансами організації, існує чимало теоретичних підходів, згідно яких ототожнюються чи протиставляються поняття "капітал" та "фінансові ресурси".

Аналізуючи сутність поняття "капітал" можна зробити висновок, що в економічній літературі з цього приводу розбіжностей ще більше, ніж при визначенні сутності фінансових ресурсів підприємств. Лауреат Нобелівської премії 1972 р. Дж. Р. Хікс визначив "... різні підходи до визначення капіталу — як сукупності засобів виробництва або як грошової суми, використовуваної у господарських операціях з метою отримання доходу" [8, с. 79]. До числа прихильників теорії фонду Дж. Хікс відніс тих економістів, що визначили капітал як грошову вартість (представники англійської класичної політичної економії, У. Джевонс і багато прихильників австрійської школи). В останній третині минулого сторіччя в західній економічній теорії підсилювався вплив "матеріалістів", тобто прихильників трактування капіталу як

Рис. 2. Часовий лаг у процесі фінансового забезпечення підприємства

Джерело: розроблено автором.

сукупності предметів, що мають певну загальну ознаку. До них Дж. Р. Хікс відносить А. Маршалла і А. Пігу [8, с. 79].

Проведене дослідження думок вітчизняних і зарубіжних вчених свідчить про те, що деякі фахівці використовують тільки термін "фінансові ресурси підприємств", а інші поряд з цим використовують і термін "капітал", відокремлюючи "капітал" від "фінансових ресурсів": В.Г. Белоліпецький [2, с. 64], І.О. Бланк [1, с. 126, с. 356], І.В. Зятковський [4, с. 89] і В.М. Опарін [5, с. 10].

Проте найбільш відповідним є визначення фінансового забезпечення, сформульоване вітчизняним економістом В.М. Опаріним, як сукупності економічних відносин, що виникають з приводу пошуку, залучення і ефективного використання фінансових ресурсів та організаційно-управлінських принципів, методів, умов фінансування і форм їх впливу на розвиток та функціонування паливно-енергетичного комплексу. Фінансове забезпечення реалізується на основі відповідної системи фінансування, яке може здійснюватися у трьох формах: самофінансування, кредитування, зовнішнє фінансування [5, с. 56].

Отже, фінансові ресурси є основою фінансового забезпечення, являють собою його сутнісну характеристику. У той же час, така форма фінансових ресурсів, як капітал, знаходить відображення у звітності підприємства, що дозволяє управляти коштами, здійснювати їх аналіз, облік, прогнозування, контроль.

По-друге, фінансові ресурси та капітал виконують однаково важливу роль, а саме без них неможливе функціонування і розвиток підприємства.

По-третє, в капіталі розкривається система грошових відносин, що втілює циклічний рух фінансових ресурсів: від акумуляції їх в централізовані і нецентралізовані фонди грошових коштів, потім їх розподіл і перерозподіл і, нарешті, отримання підприємством новоствореної (додаткової) вартості (і валового доходу), у тому числі, прибутку. Таким чином, рух капіталу та управління ним відображають рух фінансових ресурсів та управління цим процесом.

По-четверте, фінансові ресурси поділяються на власні, позикові та залучені. З метою управління структурою капіталу, виникає необхідність розрахунку вартості залучених джерел фінансування діяльності підприємства. Таким чином, використання капіталу дозволяє дізнатися реальну вартість залучення ресурсів.

Отже, оскільки капітал являє собою форму фінансових ресурсів, то ми можемо ототожнювати поняття "фінансове забезпечення" і процес управління капіталом.

На нашу думку, фінансове забезпечення — це процес акумулювання капіталу суб'єктами господарювання, його наступного розподілу та цільового використання для забезпечення рентабельності підприємства та своєчасного і повного задоволення суспільних потреб.

Під капіталом пропонуємо розуміти вартість засобів у грошовій, матеріальній і нематеріальних формах, інвестованих у формування активів підприємства і фінансування операцій підприємства з метою одержання фінансового чи іншого результату.

Процес акумулювання капіталу передбачає залучення позикового і формування власного капіталу. Розподіл капіталу означає розміщувати позиковий капітал і управляти власним. Цільове використання передбачає подальший контроль за тим, якою мірою були досягнуті планові показники діяльності підприємства.

Окремо пропонуємо виділити та систематизувати функції фінансового забезпечення, які потребують узагальнення, враховуючи різні наукові погляди на сутність фінансового забезпечення.

На наш погляд, фінансове забезпечення виконує дві функції:

- формування та використання фінансових ресурсів підприємства;
- контрольну.

Перша функція реалізується у процесі безпосереднього формування фінансових ресурсів у запланованому обсязі для повного задоволення потреби господарюючого суб'єкта в них, а також їх розподіл і використання на конкретні цілі. Реалізація даної функції супроводжується здійсненням контролю, звідси друга функція — контрольна. Вона полягає у врахуванні надходжень і витрат, їх плануванні та регулюванні, подальшому аналізі результатів.

Виділення вищеназаних двох функцій фінансового забезпечення є умовним, оскільки вони тісно переплетені, і реалізуються практично одночасно. Характеристика функцій необхідна для ефективної організації управління фінансовою діяльністю підприємства.

Важливим аспектом розкриття сутності фінансового забезпечення — виділення основних принципів, на яких воно ґрунтується. Варто виокремити наступні принципи:

- першочергове використання власних джерел фінансування всіх поточних потреб підприємства при здійсненні витрат некапітального та капітального характеру;
- планування джерел фінансування та напрямів їх використання;
- забезпечення схоронності власного оборотного капіталу і економія витрат на виробництво продукції та інших грошових витрат підприємства;

Таблиця 1. Реалізації принципів фінансового забезпечення підприємствами деяких галузей вітчизняної економіки

Основні принципи фінансового забезпечення	Характеристика основних принципів	Галузі національної економіки
Принципи самоокупності та самофінансування повністю реалізуються	1) Витрати фінансуються за рахунок отриманих доходів. 2) Ціна на продукцію, роботи, послуги встановлюється під дією законів попиту та пропозиції. 3) Для підприємства характерна висока норма прибутковості й накопичення капіталу	Металургія, ІТ-технології
Принципи самоокупності та самофінансування реалізуються не в повній мірі	1) Витрати фінансуються за рахунок отриманих доходів. 2) Ціна не завжди встановлюється на основі попиту і пропозиції, бо на політику ціноутворення впливає держава. 3) Невисока норма прибутковості і накопичення капіталу	Підприємства транспорту, зв'язку, паливно-енергетичний комплекс тощо
Принципи самоокупності та самофінансування реалізувати неможливо	1) Витрати частково або повністю фінансуються за рахунок бюджетних коштів. 2) Ціна не визначається факторами попиту та пропозиції. 3) Низька або нульова норма прибутковості і накопичення капіталу	Заклади медицини, освіти, інші підприємства, що виробляють суспільні блага

Джерело: розроблено автором.

— розподіл коштів основної діяльності та капітального будівництва, короткострокових і довгострокових джерел формування загального капіталу, фондування нерозподіленого прибутку;

— залучення боргового фінансування і здійснення інвестицій виходячи з того, що вартість грошей з часом зменшується;

— інвестиційна оцінка отриманих власних і позикових джерел;

— стабільність фінансового забезпечення підприємства;

— оцінка вартості позикового фінансування.

Дані принципи, на наш погляд, досить точно і повно характеризують зміст фінансового забезпечення підприємства. Їх подальший аналіз дозволяє виявити наявність часового лага в процесі фінансового забезпечення підприємства. На нашу думку, часовий лаг являє собою проміжки часу, необхідні господарюючому суб'єкту для визначення потреб у джерелі фінансування, плануванні джерел фінансування та напрямів їх використання, пошуку доступних фінансових ресурсів і безпосередньо процес спрямування коштів за цільовим призначенням (рис. 2).

Саме наявність часового лага характеризує фінансове забезпечення як процес. Варто також відзначити, що фінансове забезпечення може здійснюватися і незалежно від об'єктивних потреб у фінансуванні виробничих витрат. Пошук нових джерел фінансового забезпечення має здійснюватися незалежно від процесу виробництва.

Перш за все, підприємство відчуває потребу в певному обсязі ресурсів, який воно хоче направити для покриття відповідних витрат. Після визначення цього обсягу ресурсів наступним кроком є планування джерел фінансування та напрямків їх подальшого використання. Третім етапом є пошук і залучення фінансових ресурсів, доступних для даного підприємства. Заключним етапом виступає використання (перерозподіл) отриманих підприємством коштів за цільовим призначенням.

Таким чином, фінансове забезпечення як процес характеризується наявністю часового лага, який принципово відрізняє його від інших понять. Наявність

термінів, проміжків часу по встановленню потреби у фінансових ресурсах і безпосередній їх перерозподіл, обумовлює оцінки та врахування плати за користування ресурсами, а також необхідність їх повернення.

Як було визначено раніше, фінансове забезпечення засноване на реалізації принципів самоокупності та самофінансування, що здається нам цілком виправданим. Самоокупність забезпечується за рахунок власних ресурсів (виручки від реалізації продукції) або позикових ресурсів, в окремих випадках можлива підтримка держави. Самофінансування використовується при розробці стратегії розвитку фірми і спрямоване на пошук ефективних методів фінансування.

Цілком очевидно, що самоокупність означає відшкодування поточних витрат за рахунок отриманих доходів, і в умовах ринкової економіки забезпечується підприємствами без підтримки з боку держави. Відшкодування витрат за рахунок одержуваних доходів можливо в тому випадку, коли існує попит на продукцію, вироблену конкретним підприємством, а ціни встановлюються на основі попиту і пропозиції.

Зміст самофінансування визначається внутрішніми фінансовими можливостями підприємства. Самофінансування — це фінансова стратегія управління фондами грошових коштів з метою накопичення капіталу, достатнього для фінансування розширеного відтворення.

Мова йде не тільки про необхідність покривати свої витрати доходами, а про бажання отримувати в умовах ринкової економіки і жорсткої конкуренції певний рівень прибутку і у процесі діяльності підприємства намагатися його максимізувати.

Існують підприємства, які функціонують і здійснюють свою виробничо-господарську діяльність за безпосередньої підтримки держави. Щорічно або в одноразовому порядку встановлюються суми витрат по фінансуванню цих підприємств, розробляються цільові програми.

До таких можна віднести, наприклад, підприємства сільського господарства, освітні установи, установи культури і мистецтва, підприємства житлово-комунального господарства, міські лікарні, поліклініки.

Також варто виділити окремі галузі, що є стратегічно важливими для розвитку національної економіки з

урахуванням її специфічних особливостей. Так, українська економіка щороку є залежною від результатів роботи паливно-енергетичного комплексу, що спонукає до виявлення проблем у його розвитку, серед яких фінансове забезпечення його підприємств є ключовим аспектом підвищення ефективної діяльності галузі в цілому.

При вивченні принципів фінансового забезпечення було відзначено, що вони реалізуються, неоднаково на підприємствах різних галузей народного господарства. На цій підставі можна виділити і об'єднати підприємства за критерієм повноти реалізації принципів фінансового забезпечення, що дає можливість визначити особливості в покритті витрат, формуванні ціни, накопиченні капіталу й рівні рентабельності (табл. 1).

До першої групи підприємств ми віднесли підприємства, фінансове забезпечення яких повною мірою засноване на реалізації принципів самоокупності та самофінансування. Підприємства прагнуть фінансувати свою діяльність за рахунок власного і позикового капіталу, постійно перебуваючи в процесі пошуку їх оптимального рівня й співвідношення.

Необхідно відзначити, що з точки зору фінансового забезпечення підприємства другої групи розрізняються умовами залучення додаткових ресурсів для здійснення діяльності і нижчим рівнем рентабельності та накопичення капіталу, хоча важливість і значимість даних підприємств для розвитку економіки країни надзвичайно велика. Підприємства через вищезазвані причини інвестиційно не привабливі для інвесторів, і, отже, це відбивається на припливі інвестицій і на отриманні меншого, у порівнянні з першою групою, обсягу прибутку.

Для третьої групи, де зосереджені підприємства, які свої витрати повністю або частково покривають за рахунок бюджетного фінансування, і де норма прибутковості близька або дорівнює нульовому значенню, про накопичення капіталу не доводиться говорити.

ВИСНОВКИ Й ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У сучасних умовах господарювання зростає інтерес і необхідність в оптимізації фінансового забезпечення підприємств, оскільки без конкретних ресурсів домогтися зростання фінансової стійкості й відповідного рівня рентабельності підприємства вкрай складно.

Незважаючи на важливість фінансового забезпечення в ефективній діяльності підприємств, переважна більшість існуючих теоретичних підходів розкривають сутність фінансового забезпечення з позиції підприємств, націлених виключно на отримання прибутку. На нашу думку, в умовах глобалізації світової економіки, визначення фінансового забезпечення має бути ширше, ніж це прийнято зараз в науковій економічній літературі, і включати також ті підприємства, що є суспільно важливими та фінансуються частково або повністю покриваються за рахунок бюджетних коштів. Тому нами було запропоновано визначення фінансового забезпечення, яке можна застосувати до підприємств різних галузей економіки незалежно від цілей їх діяльності й незалежно від повноти реалізації на цих підприємствах принципів самоокупності та самофінансування.

Література:

1. Бланк И.А. Словарь-справочник финансового менеджера / И.А. Бланк. — К.: "Ника-Центр", 1998. — 480 с.
2. Белолипецкий В.Г. Финансы фирмы: Курс лекций / Под ред. И.П. Мерзлякова. — М.: ИНФРА-М, 1998. — 298 с.
3. Большаков С. В. Финансы предприятий: теория и практика [Текст]: учебник для студентов вузов; Рекомен. МО РФ / С. В. Большаков. — М.: Книжный мир, 2006. — 617 с.
4. Зятковський І.В. Теоретичні засади фінансів підприємства / І.В. Зятковський // Фінанси України. — 2000. — № 4. — С. 24—27.
5. Опарін В.М. Фінанси (загальна теорія): навч. посібник / В.М. Опарін. — 4-те вид., без змін. — К.: КНЕУ, 2007. — 240 с.
6. Павлова Л.Н. Финансовый менеджмент: учебник для вузов. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. — 269 с.
7. Финансовый менеджмент учебник / Кол. авторов; под ред. проф. Е.И. Шохина. — М.: Кнорус, 2008. — 480 с.
8. Хикс Дж.Р. Стоимость и капитал / Пер. с англ.; общ. ред. и вступ. ст. М. Энтова. — М., Издательская группа "Прогресс", 1993. — 488 с.
9. Brigham, Eugene F., Louis C. Gapenski, and Michael C. Ehrhardt. Financial Management: Theory and Practice. 9th ed. Fort Worth, TX: Dryden Press, 1999. — 1218 p.
10. Shim, Jae K. Financial Management / Jae K. Shim, Joel G. Siegel. — 2nd ed. — 1999. — 361 p.

References:

1. Blank, Y.A. (1993), Slovar'-spravochnyk finansovoho menedzhera [Dictionary of Financial Manager], Nyka-Tsentr", Kyiv, Ukraine.
  2. Belolypetskyj, V.H. (1998), Fynansy fyrmy: Kurs lektsyj [Finances of a company: Lectures], YNFRA-M, Moscow, Russian Federation.
  3. Bol'shakov, S.V. (2006), Fynansy predprijatyj: teoriya y praktyka [Finances of an enterprise], Knyzhnyj myr, Moscow, Russian Federation.
  4. Ziatkovs'kyj, I.V. (2000), "Theoretical approaches of company's finances", Finansy Ukrainy, vol. 4, pp. 24—27.
  5. Oparin, V.M. (2007), Finansy (zahal'na teoriia) [Finances (basics)], 4th ed, KNEU, Kyiv, Ukraine.
  6. Pavlova, L.N. (2003), Fynansovyj menedzhment: [Finance management], 2nd ed, YuNYTY-DANA, Moscow, Russian Federation.
  7. Shokhyna, E.Y. (2008), Fynansovyj menedzhment [Finance management], Knorus, Moscow, Russian Federation.
  8. Khyks, D.R. (1993), Stoymost' y kapytal [Costs and Capital], Yzdatel'skaia hruppa "Prohress", Moscow, Russian Federation.
  9. Brigham, Eugene F. Gapenski, Louis C. and Ehrhardt, Michael C. (1999), Financial Management: Theory and Practice, 9th ed., Fort Worth, TX, U.S.A.
  10. Shim, Jae K. (1999), Financial Management, 2nd ed., Halethorpe, MD, U.S.A.
- Стаття надійшла до редакції 07.04.2016 р.*